

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ

υποδράση

9.5

Σχέδια εργασίας σχολείων-μουσείων σχολικού έτους 2011-2012

Ιστορικό
Μουσείο
Κρήτης

Καλλιτεχνικό
Σχολείο
Ηρακλείου

Γραμμή και Χρώμα Λευκό- Μέλαν- Ερυθρό- Ώχρο

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ & ΠΑΛΙΝΝΟΣΤΟΥΝΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ

Η Πράξη "Εκπαίδευση Αλλοδαπών & Παλιννοστούντων Μαθητών" υλοποιείται μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση" και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους

περιεχόμενα

Συμμετέχοντες, σελ. 3

Στόχοι, σελ. 8

Δράσεις, σελ.9

Αξιολόγηση, σελ. 10

Συμμετέχοντες

Σχολείο: Καλλιτεχνικό σχολείο Ηρακλείου

Τάξη / Τμήμα: Α΄ Λυκείου Εικαστικών

Αριθμός μαθητών: 13

Αριθμός παλινοστούντων / αλλοδαπών μαθητών: 8

Χώρες προέλευσης των παλινοστούντων / αλλοδαπών μαθητών: Δύο μαθητές με μητέρες από την Αγγλία, δύο από την Ολλανδία, μια Ιρανή, μια Μολδαβή, μια Σέρβα και μία από τις Η.Π.Α.

Σύντομη περιγραφή του προφίλ της τάξης και της κατάστασης που διαμορφώνεται: Το επίπεδο των μαθητών στα μαθήματα γενικής παιδείας και Ελληνικής γλώσσας είναι ικανοποιητικό γιατί τα παιδιά έχουν γεννηθεί και μεγαλώσει στην Ελλάδα. Η περιοχή που βρίσκεται το σχολείο είναι από τις πλέον τουριστικές της Κρήτης με μεγάλη αναλογία μικτών γάμων. Δεν υπάρχουν αντιπαράθεσεις και αντιπαλότητα ανάμεσα στους μαθητές σε θέματα ταυτότητας. Όλοι οι μαθητές θεωρούν τη χώρα μας πατρίδα τους χωρίς να βιώνουν την καταγωγή της μητέρας τους σαν κάτι που τους δημιουργεί σημαντικά προβλήματα ενσωμάτωσης. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αισθητική καλλιέργεια και την καλλιτεχνική παιδεία που προσφέρει το σχολείο μας. Είναι σημαντικό να τονίσουμε πως το σχολείο μας είναι ένα από τα τρία μόνο σχολεία που πανελλαδικά προσφέρει και στις έξι τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα καλλιτεχνικής παιδείας. Μέσα από ένα πρόγραμμα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης σαν αυτό δίνεται η ευκαιρία να αναδειχτεί η σημασία της καλλιτεχνικής παιδείας και του πολιτισμού, σε μια εποχή που το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα τρέχει να προλάβει πίσω από τις αλλαγές, μέσα στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον που διαμορφώνεται στην πατρίδα μας. Το σχολείο μας μπορεί να αποτελέσει πειραματική απόδειξη για την αναγκαιότητα και την αποτελεσματικότητα της καλλιτεχνικής παιδείας στο πλαίσιο της διαπολιτισμικής παιδείας ή «εκπαίδευσης».

Όνομα εκπαιδευτικού: Αθανάσιος Βιδάκης

Μουσείο: Ιστορικό Μουσείο Κρήτης

Συλλογή ή αντικείμενα που έγιναν αντικείμενα διαπραγμάτευσης: Ψηφιδωτό του 5^{ου} – 6^{ου} αιώνα μ.Χ. από τη Χερσόνησο και μια μικρή συλλογή από πλακάκια τύπου Iznik, που προέρχονται από το κατεδαφισμένο το 1969 Βαλιδέ Τζαμί που υπήρχε στο Ηράκλειο.

Διαπολιτισμική δυναμική που διακρίνεται στα συγκεκριμένα αντικείμενα: Τα εκθέματα αυτά επιλέχτηκαν ως έργα αναφοράς για τις δράσεις και ως αφορμές για ομαδική εικαστική δημιουργία. Τα ξεχωρίσαμε για την διαπολιτισμική τους σημασία τόσο για τον τόπο και τον χρόνο κατασκευής τους όσο και για τα ιδιαίτερα συμβολικά και πλαστικά τους χαρακτηριστικά. Η κρητική ιστορία με τον πλούτο των πολιτιστικών μας διαστρωματώσεων δίνει εξαιρετικό υλικό για έρευνα και αναστοχασμό πάνω στα διαπολιτισμικά ερωτήματα της εποχής μας. Στην πορεία, δουλεύοντας με τα παιδιά διαπιστώσαμε ότι ο χρόνος δεν επαρκούσε για να εργαστούμε πάνω και στα δύο εκθέματα και έτσι περιοριστήκαμε μόνο στο παλαιοχριστιανικό ψηφιδωτό από τη Χερσόνησο.

Προσπαθώντας να πλησιάσουμε ιστορικά την εποχή της δημιουργίας του έργου στο μάθημα της Ιστορίας της Τέχνης ήρθαμε αντιμέτωποι με τα προβλήματα της διδασκαλίας της γενικής Ιστορίας στην ελληνική εκπαίδευση. Η διδασκαλία της Ιστορίας, και μέσω αυτής των διαφορετικών πολιτισμών και των σχέσεών τους, περιορίζεται στο τρίπτυχο Αρχαιότητα – Μέσοι χρόνοι – Νεώτερος κόσμος. Αυτή η γραμμική περιοδολόγηση ισχύει στα βιβλία των τριών τάξεων του γυμνασίου και επαναλαμβάνεται στις λυκειακές τάξεις. Λόγω πρακτικών δυσκολιών και υπερβολικής ύλης, περίοδοι ολόκληρες δε διδάσκονται με αποτέλεσμα την αδυναμία των μαθητών να συνδέσουν χρονικά και γεωγραφικά τους πολιτισμούς. Η εστίαση στη λεπτομέρεια έχει ως αποτέλεσμα την αδυναμία των μαθητών να κατανοήσουν τους πολιτισμούς ως συνέχειες στο χώρο και το χρόνο, τοποθετώντας και τον εαυτό τους στον τόπο και την εποχή μας. Το πρόβλημα επιτείνεται από την ανυπαρξία αναφοράς στην τοπική ιστορία που είναι παρούσα

γύρω τους και θα μπορούσε να μελετηθεί και να βιωθεί άμεσα. Η μεγάλη σε έκταση αναφορά στην ελληνική ιστορία και τον πολιτισμό με την αντίστοιχη μικρή ως ανύπαρκτη αναφορά σε πολιτισμούς εξωευρωπαϊκούς καταντά αυτό που διδάσκεται ως «δικό» μας δυσνόητο και το «άλλο» διαφορετικό και ακατανόητο. Ο διαπολιτισμικός πλούτος της ελληνικής γλώσσας και του πολιτισμού παραμένει για την παιδεία μας προς το παρόν αναξιοποίητος.

Η τύχη που έχουν τα παιδιά του σχολείου μας στην ειδικότητα των εικαστικών, παράλληλα με το μάθημα της γενικής Ιστορίας να διδάσκονται συστηματικά και την Ιστορία της Τέχνης, δίνει σε μας τους εικαστικούς την ευκαιρία να διδάξουμε την Ιστορία και την Τέχνη της χρησιμοποιώντας τη γλώσσα των εικόνων. Παράλληλα, στις ώρες του εικαστικού εργαστηρίου με κατάλληλα σχεδιασμένα δημιουργική εργασία οι μαθητές μπορούν να έρθουν σε επαφή με την εικαστική σκέψη των πολιτισμών του παρελθόντος και να την κατανοήσουν στην πράξη. Η σύνθεση αυτή στην εποχή της παντοδυναμίας της εικόνας, απαντά στην ανάγκη της καλλιέργειας αυτού που ο R. Arnhem ορίζει ως οπτική σκέψη.

Η περίοδος ανάμεσα στον 2ο και τον 7ο αιώνα μ.Χ. (που είναι η περίοδος δημιουργίας του έργου με το οποίο τελικά ασχοληθήκαμε), είναι εποχή μετάβασης από την αρχαιότητα στους μέσους χρόνους. Κατά την περίοδο αυτή, μεταλλάσσεται η πολιτιστικά ομοιογενής Μεσόγειος των ρωμαϊκών χρόνων στην τριχοτομημένη βυζαντινή, λατινική και ισλαμική Μεσόγειο των μέσων χρόνων. Ο ανθρωποκεντρικός κόσμος της αρχαιότητας δίνει αργά τη θέση του στο θεοκρατικό σύμπαν του χριστιανικού και του ισλαμικού μεσαίωνα.

Η Κρήτη βρίσκεται γεωγραφικά σε κομβικό σημείο, δέχεται νωρίς τον χριστιανισμό και η πόλη της Χερσονήσου, όταν φτιάχτηκε το ψηφιδωτό με το οποίο ασχολούμαστε, έχει συνεχή κατοίκηση αρκετών αιώνων. Τα ψηφιδωτά δάπεδα της εποχής που αποκάλυψαν οι ανασκαφές στις δύο βασιλικές της πόλης έχουν παραστάσεις γεωμετρικών μοτίβων και εμβλημάτων με τρίγωνα, τετράγωνα, ρόμβους και πολύγωνα, μέσα στα οποία εγγράφονται κύκλοι, κυκλικά ή σταυροειδή σχήματα, σπείρες, μαϊανδροί, κυμάτια, έλικες, αλλά και λίγες

αυστηρά σχηματοποιημένες φυτικές παραστάσεις που πειθαρχούν σε ρυθμική επανάληψη και αποδίδονται με τη χρήση μόνο τεσσάρων ή πέντε διαφορετικών αποχρώσεων ψηφίδων από μάρμαρο.

Το απόσπασμα του ψηφιδωτού πάνω στο οποίο εργαστήκαμε είναι μέρος μιας σύνθεσης αλυσιδωτής πλέξης. Σχήματα όπως ο κρίκος, ο κόμπος, τα πλέγματα, είναι γεωμετρικές δομές - δεσμοί, που χρησιμοποιούνται στην υφαντική, την καλαθοπλεκτική και τις διακοσμητικές τέχνες σε όλους τους ανθρωπίνους πολιτισμούς. Οι γεωμετρικές αυτές δομές έχουν συνέχεια και αντοχή στο χρόνο και όταν αλλάζουν τοπικά αντανακλούν μεγάλες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές. Οι παραστάσεις αυτού του είδους που συναντιούνται με παραλλαγές σε ψηφιδωτά και άλλων περιοχών όλης της Μεσογείου αυτής της εποχής, είναι συμβολικές, θρησκευτικές και λατρευτικές με αρχετυπική και κοσμολογική σημασία. Δεν είναι διακοσμητικές φόρμες αλλά σχεδιαστικά πρότυπα που αντιγράφονται και παραλλάσσονται τοπικά, υπακούοντας σε ένα συλλογικό πνεύμα με συγγενική μορφολογία. Η τάση άρνησης της φυσιοκρατίας που εμφανίζεται τους τελευταίους αιώνες της ρωμαϊκής περιόδου στην τέχνη, θα ενισχυθεί με την επικράτηση του χριστιανισμού και, με την επίδραση των ανεικονικών αντιλήψεων της ισλαμικής τέχνης, θα οδηγήσει στην απόλυτη επικράτηση της ανεικονικότητας στην περίοδο της εικονομαχίας (726 – 843 μ.Χ.).

Το Βυζάντιο με κέντρο καλλιτεχνικό τα εργαστήρια της Κωνσταντινούπολης θα τροφοδοτήσει με τεχνίτες που θα κοσμήσουν με ψηφιδωτές διακοσμήσεις τόσο τα μνημεία της Ιταλίας (Ραβέννα 6ος αι.) όσο και τα πρώτα ισλαμικά μνημεία (θόλος του βράχου στα Ιεροσόλυμα, μεγάλο τέμενος της Δαμασκού (705-711), Τζαμί στην Κόρδοβα (956-965)). Η επαφή των Αράβων με την αρχαία σοφία, τα απομεινάρια της αρχαίας τέχνης στη Μεσόγειο, αλλά και την βυζαντινή παράδοση, θα τους οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός πρωτότυπου ύφους στην αρχιτεκτονική σχεδίαση που θα πειθαρχεί το χρώμα σε αυστηρά αφηρημένες γεωμετρικές και αριθμητικές δομές που φαινομενικά είναι πολύπλοκες αλλά βασίζονται σε απλά τρισδιάστατα πλέγματα.

Το ψηφιδωτό μας παρουσιάζει ενδιαφέρον καθώς, σε ένα φαινομενικά απλό μοτίβο επανάληψης που βασίζεται σε ένα τετραγωνικό κάρναβο, συμπυκνώνει σχεδιαστικές και χρωματικές πλαστικές αξίες με στοιχειώδεις αριθμητικές και γεωμετρικές δομές. Συνδυάζει ψηφίδες τεσσάρων χρωμάτων χωρίς τη χρήση ενδιάμεσων τόνων και αποχρώσεων, που μπορούν όμως να αποδώσουν με τη μέγιστη οικονομία στοιχειώδεις χωρικές σχέσεις. Η επιλογή των τεσσάρων χρωμάτων παραπέμπει στην αρχαιοελληνική τετραχρωμία (μέλαν, ερυθρό, ωχρό, λευκό) που αντιστοιχούσαν στα τέσσερα στοιχεία του σύμπαντος των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων (νερό, γη, αέρας, φωτιά). Στη συγκεκριμένη σύνθεση συνδυάζονται γραμμή και χρώμα για τη δημιουργία ενός τρισδιάστατου χώρου που διαθέτει τις ποιότητες και των τριών διαστάσεων του χρώματος, που είναι η απόχρωση, η φωτεινότητα και ο κορεσμός, σε μια εξαιρετική για τη λιτότητα και την ακρίβειά της σύνθεση. Η σχεδιαστική και χρωματική ανάλυση του ψηφιδωτού μας έδωσε την ευκαιρία να ασχοληθούμε με τη δημιουργία της χρωματικής θεωρίας από τους αρχαίους Έλληνες, την εφαρμογή της στις τέχνες και τη σημασία της επιρροής που άσκησε στους πολιτισμούς με τους οποίους ήρθε σε επαφή μέχρι και τις μέρες μας. Η επινόηση της τεχνικής του ψηφιδωτού από τους αρχαίους Έλληνες συνδυάστηκε με την εφεύρεση της προοπτικής απεικόνισης του χώρου και των τεχνικών του σκιοφωτισμού, όπως επιβεβαιώνει η μεγάλη ζωγραφική της εποχής αλλά και οι γραπτές μαρτυρίες. Η τεχνική του ψηφιδωτού μπορεί να αποδώσει την εντύπωση ενός τρισδιάστατου χώρου με χρώμα και φως, χρησιμοποιώντας ένα σύστημα ανάλυσης της εικόνας με χρωματικά σημεία, που είναι προγονικό της ανάλυσης της εικόνας σε ιχνοστοιχεία (pixels), της ψηφιακής εικόνας στην εποχή μας.

Η γεωμετρική και χρωματική δομή του αποσπάσματος που σώθηκε, μας έδωσε την ευκαιρία να το ξανασχεδιάσουμε με προτάσεις των μαθητών, συμπληρώνοντας το κομμάτι που λείπει και να το ανακατασκευάσουμε σε μεγαλύτερη κλίμακα με άλλους χρωματικούς συνδυασμούς, κρατώντας όμως τις συνθετικές ισορροπίες στη χρήση των τριών διαστάσεων του χρώματος και χρησιμοποιώντας ελαφρότερα υλικά (χαρτί και ακρυλικά χρώματα).

Όνομα μουσειοπαιδαγωγού: Φανή Καμπάνη

Εικόνα 1. Οι μαθήτριες μπροστά στο ψηφιδωτό του 5^{ου} – 6^{ου} αιώνα μ.Χ. στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης.

Στόχοι

Πρώτος στόχος του προγράμματος ήταν να τεθούν ερωτήματα όπως: Τι είναι πολιτιστική ταυτότητα; Έχουμε ως σύνολο στην τάξη κοινή πολιτιστική ταυτότητα; Σε ποιες πνευματικές παραδόσεις βασίζεται; Υπάρχει ελληνική πολιτιστική ταυτότητα; Τι ρόλο έχει παίξει το ελληνικό σχολείο στην ανάπτυξή της; Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στην πολιτιστική ταυτότητα μητέρας και πατέρα, και ποιες είναι αυτές; Υπάρχουν πολιτισμοί ανώτεροι και κατώτεροι; Τι ρόλο μπορεί να παίξει η καλλιτεχνική παιδεία και ο πολιτισμός ως αντίδοτο στις πολιτιστικές διαφορές, στην ξενοφοβία και τον ρατσισμό; Υπάρχει εικαστική σκέψη και πλαστική γλώσσα κοινή για όλους τους ανθρώπους; Πώς μπορεί η πολιτιστική διαφορά να αποτελεί πλούτο για μια κοινωνία; Τα ερωτήματα αυτά συζητήθηκαν χωρίς να υπάρχουν απαντήσεις εκ των προτέρων από τη μεριά του υπεύθυνου καθηγητή, που παράθετε τις διαφορετικές απόψεις που υπάρχουν και προσπαθούσε να βοηθήσει όλα τα μέλη της ομάδας να εκφράσουν τις σκέψεις τους.

Σύνδεση με Πρόγραμμα Σπουδών

Στο μάθημα της Ιστορίας της τέχνης, που η ύλη του είχε συμπτώσεις με το πρόγραμμα, στόχος ήταν να συνδεθούν οι κατακερματισμένες πληροφορίες που κατέχουν οι μαθητές από το μάθημα της γενικής Ιστορίας, ώστε να αναδειχθεί η σημασία της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης, αρχαίας και χριστιανικής, για τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, καθώς και η ανίχνευση κοινών παραδόσεων, σχέσεων και επιρροών με τον Ισλαμικό κόσμο.

Εικόνα 2. Οι μαθητές κατά τη διαδικασία κατασκευής ομαδικού ψηφιδωτού.

Δράσεις

Ο υπεύθυνος καθηγητής επισκέφτηκε τους αρχαιολογικούς χώρους στην περιοχή της Χερσονήσου, φωτογράφησε τα ψηφιδωτά στις δύο παλαιοχριστιανικές βασιλικές και έψαξε τη σχετική βιβλιογραφία οργανώνοντας τα μαθήματα πάνω στο θέμα.

Έγινε επίσκεψη του τμήματος στο μουσείο κατά την οποία ξεναγήθηκαν στις συλλογές του και είδαν από κοντά το ψηφιδωτό στο οποίο αναφέρεται η δράση.

Η ομαδική εργασία για την ανακατασκευή του ψηφιδωτού στόχο είχε τη συμμετοχή και την αυτοπειθαρχία στην ομαδική προσπάθεια και την ικανοποίηση από το συλλογικό αποτέλεσμα. Η διαδικασία του σχεδιασμού και της εκτέλεσης του ψηφιδωτού έδωσε στους μαθητές τη δυνατότητα κατανόησης της κατασκευής του πρωτότυπου και της πλαστικής του γλώσσας από ένα συνεργείο ψηφιδογράφων που δούλεψε συλλογικά, όπως και η δική μας ομάδα.

Το ομαδικό έργο εκτέθηκε και φωτογραφήθηκε στην αίθουσα του χορού στο σχολείο, και το πρόγραμμα παρουσιάστηκε στην τελική εκδήλωση στο αμφιθέατρο του μουσείου. Το έργο είναι εκτεθειμένο στο μουσείο από τις 23/6/2012.

Το πρόγραμμα συνδυάστηκε με τις δράσεις διαπολιτισμικού προγράμματος (Comenius), που πραγματοποιήθηκε στο σχολείο σε συνεργασία με σχολεία από τη Γερμανία, την Πορτογαλία και την Τουρκία και στο οποίο συμμετείχαν μαθητές από το τμήμα.

Εικόνες 3 – 4 – 5. Η συναρμολόγηση των τμημάτων του ψηφιδωτού.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση του προγράμματος έγινε με συζήτηση της ομάδας στο τέλος της χρονιάς. Κατά γενική ομολογία, το πρόγραμμα είχε αφήσει θετικές εντυπώσεις στους μαθητές, οι οποίοι συμμετείχαν τόσο στις συζητήσεις και στα μαθήματα όσο και στην εικαστική δημιουργία με ευχαρίστηση. Αναγνώρισαν ότι το πρόγραμμα «έδωσε» το τμήμα και τους έδωσε την αίσθηση της συλλογικότητας.

Κατά την γνώμη του καθηγητή, το πρόγραμμα βοήθησε να αναδειχτούν προβλήματα ταυτότητας που υπήρχαν σε μέλη της ομάδας και να εκλογικευτούν, γεγονός απελευθερωτικό συναισθηματικά γι' αυτά. Τα προβλήματα αυτά είχαν να κάνουν με τις διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις που συνυπάρχουν μέσα στα σπίτια τους, που γεννούν εντάσεις, απωθήσεις, αισθήματα ανωτερότητας ή μειονεξίας. Τα αισθήματα αυτά σε αρκετές περιπτώσεις μεταβιβάζονται από τους γονείς στα παιδιά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί μαθήτρια της ομάδας η οποία αποκάλυψε την καταγωγή της μητέρας της (Ιράν) μόνο στο τέλος της χρονιάς. Σύμφωνα με τη μαθήτρια, δεν το είχε αναφέρει γιατί η μητέρα της θεωρεί τον εαυτό της Ελληνίδα και δε θέλει να συζητάει για τη χώρα που γεννήθηκε.

Η διαπολιτισμική προσέγγιση στο μάθημα της Ιστορίας της Τέχνης, που επέμεινε σε σχέσεις, επιρροές και ομοιότητες, ανέδειξε τη σημασία και τη σπουδαιότητα της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης πέρα από στερεότυπα εθνικά και θρησκευτικά, γεγονός που ενοποίησε πολιτιστικά την ομάδα.